

Αθανάσιος Διάκος (1788-1821) - Ο μάρτυρας της Επανάστασης

«Εγώ Γραικός γεννήθηκα, Γραικός και θ' αποθάνω!».

Αθανάσιος Διάκος

Ο Αθανάσιος Διάκος ήταν ηρωικός αγωνιστής και μάρτυρας κι ένας από τους πρωτεργάτες της Επανάστασης του 1821.

Γεννήθηκε γύρω στο 1788 (σύμφωνα με άλλη εκδοχή το 1782). Ο τόπος γέννησης του Αθανάσιου Διάκου, αποτελεί σημείο τριβής και διεκδικείται από δύο χωριά, την Άνω Μουσουνίτσα και την Αρτοτίνα. Και τα δυο, χωριά της Φωκίδος. Το βέβαιο είναι ότι ο Διάκος έλκει την καταγωγή του και στα δυο χωριά. Ο πατέρας του ήταν από την Μουσουνίτσα και η μητέρα του από την Αρτοτίνα.

Σημείο τριβής, αποτελεί και το πραγματικό επώνυμο του Διάκου. Αναφέρονται τα Μασαβέτας (γράφεται και Μασσαβέτας) και Γραμματικός. Από εκεί και πέρα υπάρχει μια αμφισβήτηση μεταξύ αρκετών ιστορικών, με στοιχεία που συχνά αντικρούονται μεταξύ τους, τόσο για το γενεαλογικό δέντρο του Διάκου, κυρίως απ' την πλευρά του πατέρα του, όσο και για τον τόπο γέννησης και διαμονής του (παρατίθενται κάποιες γνώμες στο τέλος του κειμένου).

Το πιο πιθανό είναι, βάσει των στοιχείων, ότι ο Αθανάσιος Διάκος γεννήθηκε στην Αρτοτίνα και το κανονικό όνομα του πατέρα του ήταν Γεώργιος Γραμματικός.

Ο Διάκος ήταν εγγονός ενός ντόπιου Κλέφτη, του Νικόλαου Γραμματικού, ο οποίος σκοτώθηκε σε μάχη με τους Τούρκους. Ο πατέρας του Διάκου τότε, φοβούμενος για τη ζωή του, κατέφυγε σαν ψυχοπαίδι στον θείο του Αθανάσιο Γραμματικό, έναν εύπορο κάτοικο της Αρτοτίνας, ο οποίος ατύπως τον υιοθέτησε. Έτσι ο Γεώργιος

Γραμματικός, εμφανίζεται και με το επώνυμο Ψυχογιός (περισσότερο παρατσούκλι, λόγω της άτυπης υιοθεσίας). Ο Γεώργιος Γραμματικός, όταν μεγάλωσε παντρεύτηκε την Χρυσούλα Καφούρου κι έκαναν 5 παιδιά μεταξύ των οποίων και τον Αθανάσιο Διάκο.

Αργότερα, όταν ο Αθανάσιος Γραμματικός πέθανε, ο πατέρας του Διάκου κληρονόμησε ένα κοπάδι πρόβατα και μια στάνη για να ζήσει την πολυμελή οικογένειά του. Η μοίρα όμως ήταν σκληρή με την οικογένεια. Οι Τούρκοι συνέλαβαν τον πατέρα του Διάκου να εφοδιάζει τους ξεσηκωμένους Κλέφτες με τρόφιμα. Έτσι οδήγησαν τόσο αυτόν όσο κι έναν εκ των αδερφών του Διάκου, τον Απόστολο, στο Παντρατζίκι Φθιώτιδος, την σημερινή Υπάτη, όπου τους κρέμασαν.

Κατατρομαγμένη η μάνα του Διάκου, πήγε το 12χρονο παιδί της και το εμπιστεύτηκε στους καλόγερους του μοναστηριού του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου κοντά στην Αρτοτίνα. Πέραν όμως του φόβου της μάνας, υπήρχε και μια ακόμη σκοπιμότητα. Μετά την οικονομική καταστροφή, η χειροτονία του νεαρού Θανάση επιβάλλονταν πλέον και για λόγους βιοποριστικούς, καθώς στα μοναστήρια, λόγω των ειδικών σχέσεων που είχαν αυτά με τους Τούρκους, ζούσαν πιο άνετα σε σχέση με τους υπόλοιπους υπόδουλους Έλληνες.

Εκεί ο Διάκος διδάσκεται από κάποιον μοναχό την Οκτώηχο και το Ψαλτήριο. Έγινε μοναχός σε ηλικία δεκαεπτά ετών και, λόγω της αφοσίωσής του στη χριστιανική πίστη και της ιδιοσυγκρασίας του χειροτονήθηκε διάκονος, με το ιερατικό όνομα «Άνθιμος» και κράτησε από τότε για επίθετό του τον ιερατικό του βαθμό (Διάκος).

Ο Διάκος περιγράφεται ως άτομο μετρίου αναστήματος, με ωραία μάτια και μακριά μαύρα μαλλιά, προσεγμένη ενδυμασία και σοβαρό βλέμμα, ιδιαίτερα ευκίνητος και γοργός στα πόδια, ενώ ήταν και άριστος στη σκοποβολή.

Ήταν διάκονος ακόμα, όταν κατά τη διάρκεια ενός γάμου στην Αρτοτίνα πυροβόλησε στον αέρα μαζί με άλλους χωρικούς που διασκέδαζαν. Από τους πυροβολισμούς εκείνους σκοτώθηκε ο γιος της Κουτσογιάννενας, από ισχυρή οικογένεια της Κωσταρίτσας, χωριού της Δωρίδας. Για το φόνο εκείνο θεωρήθηκε ένοχος ο Διάκος και καταδιώχτηκε.

Σύμφωνα με μια άλλη εκδοχή, ο Διάκος σ' αυτόν τον γάμο αναγκάστηκε αμυνόμενος να σκοτώσει έναν Τούρκο, όταν αυτός ένωσε προσβεβλημένος που ηττήθηκε απ' τον Διάκο σε επιτόπιο διαγωνισμό σκοποβολής.

[Η λαϊκή παράδοση αναφέρει πως όταν ο Αθανάσιος Διάκος ήταν μοναχός, ένας Τούρκος πασάς πήγε στο μοναστήρι με τα στρατεύματά του και εντυπωσιασμένος απ' την εμφάνιση του νεαρού μοναχού, του έκανε άσεμνες προτάσεις. Ο Διάκος προσβλήθηκε απ' τα λεγόμενα του Τούρκου (και την μετέπειτα πρόταση) και μετά από καβγά τον σκότωσε.]

Έτσι αναγκάστηκε να φύγει στα κοντινά βουνά και να γίνει Κλέφτης, καταφεύγοντας στο «λημέρι» του ξακουστού στη Δωρίδα Κλέφτη Τσαμ Καλόγερου, ανάμεσα στα Βαρδούσια και την Γκιώνα. Στην μάχη της Ζελίστας, ο Διάκος σκότωσε με ένα κλαδί έναν Τούρκο και του πήρε τον οπλισμό του, κατακτώντας έτσι και τον τίτλο του Κλέφτη. Παρ' όλη την παλληκαριά του όμως, φαίνεται ότι η χριστιανική του πίστη τον ήλεγχε ακόμη κι έτσι, νομίζοντας πως ο φόνος ξεχάστηκε, επιστρέφει στο μοναστήρι του Αγίου Ιωάννη, όπου και διαμένει για έναν χρόνο (συνολικά καλογέρεψε για 12 χρόνια). Μετά από προδοσία όμως, ανήμερα Δεκαπενταύγουστο, την ώρα του πανηγυριού τον συνέλαβαν. Σιδηροδέσμιος οδηγήθηκε στο Λιδωρίκι, όπου ο Φερχάτ πασάς διέταξε να κρεμαστεί την επόμενη μέρα. Το βράδυ, ο Διάκος κατάφερε να δραπετεύσει με την βοήθεια του Κλέφτη Καφέτσου.

Επειδή ο Τσαμ Καλόγερος είχε σκοτωθεί, το απόσπασμά του χωρίστηκε σε τρία μικρότερα αποσπάσματα. Ο Διάκος είχε διασυνδεθεί με τον Γούλα Σκαλτσά, έναν συχωριανό του από την Αρτοτίνα και έγινε πρωτοπαλικάρό του. Όταν ο Σκαλτσάς πήρε το αρματολίκι του Λιδωρικίου, ο Διάκος είχε στον έλεγχό του όλη την περιοχή από τον Μόρνο ως τα ορεινά της Ηπείρου, δείχνοντας σύντομα τα διοικητικά του προσόντα. Οι σχέσεις των δυο αντρών κράτησαν για λίγο. Ο Διάκος στην συνέχεια πήγε στα Σάλωνα (Άμφισσα), στον Κοσμά Σουλιώτη. Εκεί βρήκε ένα φιρμάνι του Αλή πασά που έλεγε να τον «χαλάσουν». Ο Σουλιώτης που του αποκάλυψε περιεχόμενο του φερμανιού, τον συμβούλεψε να ζητήσει βοήθεια από τον Οδυσσέα Ανδρούτσο, που εκείνον τον καιρό είχε καλές σχέσεις με τον Αλή πασά.

Οι δυο άντρες πράγματι συναντήθηκαν το 1814 κι ο Οδυσσέας Ανδρούτσος έπεισε τον Αλή πασά να μην εκτελέσει το φιρμάνι, τουναντίον να εντάξει τον Διάκο στο σώμα των «Τσοχανταρέων» (σωματοφυλάκων), στο οποίο προϊστάτο ο ίδιος ο Ανδρούτσος.

Στα τέλη του 1818, ο Διάκος γίνεται πρωτοπαλικάρο του Ανδρούτσου και μέλος της Φιλικής Εταιρίας, ενώ άρχισαν την προετοιμασία της Επανάστασης στη Λιβαδειά. Την απόφαση αυτή την πήρε μαζί με τους επισκόπους Ταλαντίου Νεόφυτο και Άμφισσας Ησαΐα, σε σύσκεψη που έκαναν στο μοναστήρι του Οσίου Λουκά.

Στα χρόνια που ακολουθούν και που καταλήγουν στην Επανάσταση του 1821, ο Διάκος είχε φτιάξει τη δική του ομάδα Κλεφτών.

Το 1820, όταν ο Αλή πασάς στασιάζει εναντίον της Οθωμανικής Πύλης, καλεί σε βοήθεια τον Ανδρούτσο κι αυτός ανταποκρίνεται, πηγαίνοντας στα Ιωάννινα. Τότε οι σχέσεις Διάκου και Ανδρούτσου ψυχραίνονται και οι τοπικοί άρχοντες της Λειβαδιάς, με την σύμφωνη γνώμη του εκεί πασά, τον εκλέγουν Αρματολό της Λειβαδιάς. Ο Διάκος παίρνει στο αρματολίκι του και τον 16χρονο ανηψιό του (από την αδερφή του Σοφία) Κωνσταντίνο Κούστα. Το παιδί αυτό θα βρεθεί δίπλα του σε όλη την υπόλοιπη ζωή του έως και τον τραγικό του θάνατο.

Σύντομα μετά από το ξέσπασμα των εχθροτήτων, ο Διάκος κι ένας ντόπιος καπετάνιος και φίλος, ο Βασίλης Μπούσγος, οδήγησαν ένα απόσπασμα μαχητών στη Λειβαδιά με σκοπό την κατάληψη της.

Τη νύχτα της 28ης προς την 29η Μαρτίου οι επαναστάτες είχαν συγκεντρωθεί στον λόφο του Προφήτη Ηλία της Λιβαδειάς και όταν ο Τούρκος διοικητής Χασάν αγάς απέρριψε την πρόταση του Διάκου για παράδοση, άρχισε η επίθεση. Στις 31 Μαρτίου, μετά από τρεις ημέρες άγριας μάχης από σπίτι σε σπίτι, και το κάψιμο του σπιτιού του Μιρ Αγά (συμπεριλαμβανομένου του χαρεμιού), οι Τούρκοι που είχαν κλειστεί στον πύργο Ώρα, παραδόθηκαν και την 1η Απριλίου, σε πανηγυρική δοξολογία στην εκκλησία της Αγίας Παρασκευής Λιβαδειάς, οι επίσκοποι Σαλώνων, Ταλαντίου και Αθηνών ευλόγησαν την επαναστατική σημαία του Διάκου. Στην συνέχεια επιχειρεί να καταλάβει την Λαμία, που ήταν το διοικητικό κέντρο της περιοχής, καθώς και την Υπάτη. Δεν είχε όμως την απαιτούμενη βοήθεια και στήριξη από τον τοπικό οπλαρχηγό Μήτσο Κοντογιάννη, ο οποίος θεωρούσε ότι δεν είχε φτάσει ακόμη η ώρα για ξεσηκωμό και απέτυχε.

Ο Χουρσίτ πασάς, που πολιορκούσε στα Ιωάννινα τον Αλή πασά, έστειλε τον Κιοσέ Μεχμέτ και τον Ομέρ Βρυώνη με 8.000 πεζικό και 900 ιππείς (ενώ την άλλη μέρα προστέθηκαν κι άλλα 3.000 άτομα) να καταπνίξουν την επανάσταση στη Στερεά Ελλάδα και έπειτα να προχωρήσουν στην Πελοπόννησο, για να ματαιώσουν τα σχέδια του Κολοκοτρώνη για την Τριπολιτσά. Ο κίνδυνος για την επανάσταση ήταν μεγάλος.

Ο Διάκος και το απόσπασμά του, που ενισχύθηκαν από τους μαχητές οπλαρχηγούς Πανουργιά και Δυοβουνιώτη, αποφάσισαν να αποκόψουν την τούρκικη προέλαση στη Ρούμελη με την λήψη αμυντικών θέσεων κοντά στις Θερμοπύλες.

Αφού συσκέπτηκαν στο χωριό Κομποτάδες, στις 20 Απριλίου 1821, η ελληνική δύναμη των 1.500 ανδρών χωρίστηκε σε τρία τμήματα: ο Δυοβουνιώτης θα υπερασπιζόταν την γέφυρα του Γοργοποτάμου με 600 άνδρες, ο Πανουργιάς τα ύψη της Χαλκωμάτας με 500 άνδρες, και ο Διάκος την γέφυρα της Αλαμάνας με 500 άνδρες.

Στρατοπεδεύοντας στο Λιανοκλάδι, κοντά στη Λαμία, οι Τούρκοι διαίρεσαν γρήγορα τη δύναμή τους, επιτιθέμενοι το πρωί της 23ης Απριλίου. Η κύρια τούρκικη δύναμη επιτέθηκε στον Διάκο. Η άλλη επιτέθηκε στο Δυοβουνιώτη, του οποίου το απόσπασμα γρήγορα οδηγήθηκε σε οπισθοχώρηση, και η υπόλοιπη στον Πανουργιά, οι άντρες του οποίου υποχώρησαν όταν πληγώθηκε.

Έχοντας η πλειοψηφία των Ελλήνων υποχωρήσει, οι Τούρκοι συγκέντρωσαν την επιθετική τους ισχύ ενάντια στη θέση του Διάκου στη γέφυρα της Αλαμάνας. Βλέποντας ότι ήταν θέμα χρόνου προτού κατακλυστούν απ' τον εχθρό, ο Μπούσγος, που πολεμούσε παράλληλα με τον Διάκο, του πρότεινε να υποχωρήσουν. Ο ψυχογιός του, βλέποντας τους άλλους να φεύγουν έφερε ένα άλογο στον Διάκο και τον παρότρυνε να φύγει κι αυτός.

Όμως ο Διάκος δεν δέιλιασε και δεν έφυγε. «Δεν φεύγω» του απάντησε.

Θυμήθηκε ότι και ο Λεωνίδας άλλοτε, κάπου εκεί κοντά, δε φοβήθηκε τις μυριάδες των Περσών. «Αγίασε» με το αίμα του άλλη μια φορά τον ιερό εκείνο τόπο, όπου οι προσκυνητές θαυμάζουν την παλιά και τη νέα ανδραγαθία των Ελλήνων. Πολέμησε λοιπόν με πρωτοφανή ανδρεία και ανέστησε τις παλιές ένδοξες ημέρες των 300 του Λεωνίδα. Κι αυτός πλέον δεν είχε ούτε 300, αλλά μόνο 20-30 συμπολεμιστές του σε μια απελπισμένη μάχη σώμα με σώμα, λίγες ώρες πριν συντριβούν...

Η άνιση μάχη αρχίζει κι απ' τους πρώτους νεκρούς που πέφτουν μπροστά του, είναι ο αδερφός του Κωνσταντίνος Μασαβέτας, τον οποίο ο Διάκος χρησιμοποιεί πλέον σαν ασπίδα στις επιθέσεις που δέχεται. Με μόνο 10 αγωνιστές που του έχουν απομείνει, μεταβαίνει στη θέση Μανδροστάματα της μονής Δαμάστας, όπου οχυρώνεται και πολεμά εκεί για μια ώρα περίπου.

Όλοι οι σύντροφοί του σκοτώνονται, εκτός απ' τον ψυχογιό του. Ο ίδιος τραυματίζεται κι αφού πετάει το τουφέκι του που έχει σπάσει από την υπερβολική χρήση, όπως και το σπαθί του που το βρήκε βόλι κοντά στην λαβή, συνεχίζει να

πολεμά και να αντιστέκεται, βαστώντας στο αριστερό χέρι την πιστόλα του. Οι Τούρκοι τον αναγνωρίζουν κι αφού τον περικυκλώνουν, τον συλλαμβάνουν ζωντανό, μες τα αίματα και τον οδηγούν στον Ομέρ Βρυώνη. Ο Ομέρ Βρυώνης σεβάσθηκε αρχικά τον ήρωα και δεν άφησε να τον σκοτώσουν επί τόπου.

Ο τελικός απολογισμός της μάχης της ημέρας εκείνης, ήταν περίπου 300 Έλληνες κι ελάχιστοι Τούρκοι νεκροί, ενώ αρκετοί ήταν οι τραυματίες.

Οι πασάδες, έχοντας αιχμάλωτους πλέον τον Διάκο και τον ψυχογιό του όδευσαν προς τη Λαμία (Ζητούνι). Χάριν της κενοδοξίας τους, έβαλαν τον Διάκο να περπατά μπροστά πεζός. Φοβούμενοι όμως σύντομα, μην τυχόν επιχειρήσει να διαφύγει τον έβαλαν να καθίσει σε ένα μουλάρι που είχε ελαφρά δεμένα το πόδια του για να μην μπορεί να τρέξει.

Την νύχτα της 23ης Απριλίου 1821, αφού έφτασαν στη Λαμία, τον ανέκριναν, παρόντος και του Χαλήλ μπέη, σημαίνοντα Τούρκου της Λαμίας, κοντά στην πλατεία Λαού, πλησίον του σημείου όπου θανατώθηκε τελικά ο Διάκος, ζητώντας να μάθουν στοιχεία για την Επανάσταση. Ο Διάκος άφοβα τους απάντησε ότι όλο το έθνος των Ελλήνων αποφάσισε να χαθεί ή να ελευθερωθεί.

Ο Ομέρ Βρυώνης, ο οποίος φέρεται να ήταν ελληνικής καταγωγής και δεν ήθελε τον θάνατο του Διάκου, καθώς τον γνώριζε από την αυλή του Αλή πασά και εκτιμούσε τις ικανότητές του, στην διάρκεια της συνοπτικής αυτής δίκης, του πρόσφερε τιμές, με αντάλλαγμα να παραιτηθεί του αγώνα και να προσχωρήσει στο τουρκικό στρατόπεδο, ασπαζόμενος τον ισλαμισμό. Ο Διάκος αρνήθηκε περήφανα.

Ο Μεχμέτ πασάς (συστράτηγος, αλλά ανώτερος του Ομέρ Βρυώνη), θαυμάζοντας το θάρρος του Διάκου του είπε ότι είναι πρόθυμος να του παρέχει ιατρική περίθαλψη, αν ήθελε να τεθεί στην υπηρεσία του. Ο Διάκος απέρριψε την πρότασή του, λέγοντας *«Δεν σε υπηρετώ. Αλλά και να σε υπηρετήσω, δε θα σε ωφελήσω»*. Ο Μεχμέτ πασάς τότε τον απείλησε ότι θα τον σκοτώσει. Αυτό δεν φαίνεται να πτόησε τον Διάκο που του απάντησε *«Η Ελλάς έχει πολλούς Διάκους»*.

Την επόμενη μέρα, την 24η Απριλίου, ημέρα Κυριακή και κατόπιν επίμονης απαιτήσεως του Χαλήλ μπέη, εκδόθηκε απόφαση για θανατική ποινή με ανασκολοπισμό (σούβλισμα), καθώς όπως υποστήριζε, ο Διάκος είχε σκοτώσει πολλούς Τούρκους και θα έπρεπε να τιμωρηθεί παραδειγματικά.

Ο Χαλήλ μπέης μάλιστα, απαίτησε στο σημείο του μαρτυρίου να είναι παρών κι ο ανηψιός του Διάκου, ο 16χρονος Κωνσταντίνος Κούστας, έτσι ώστε, βλέποντάς τον ο Διάκος, να μην βασανίζεται μόνο σωματικά, αλλά και ψυχικά.

Αυτός που κοινοποίησε την σκληρή απόφαση στον Διάκο, του έδωσε να κρατά στα χέρια του και το εργαλείο του θανάτου του, λέγοντάς του να τον ακολουθήσει κρατώντας το. Αυτός αγανακτώντας το πέταξε κάτω και φώναξε σε μερικούς Αλβανούς που ήταν γύρω του, «Δεν βρίσκεται κάποιος να με σκοτώσει; Γιατί αφήνετε τους Ανατολίτες να με παιδεύουν; Εγώ κακούργος δεν είμαι» (σύμφωνα με άλλη εκδοχή, αυτό φέρεται να το είπε όταν τον σούβλιζαν).

Κάποιοι απ' τον συγκεντρωμένο κόσμο του είπαν τότε να τουρκέψει για να σώσει το τομάρι του. Ο Διάκος γυρίζοντας προς αυτούς, τους απαντά, «Εγώ Γραικός εγεννήθηκα και Γραικός θ' αποθάνω» (σύμφωνα με άλλη εκδοχή, αυτή η φράση ειπώθηκε ενώπιον του Ομέρ Βρυώνη, όταν του έκανε ανάλογη πρόταση, ενώ ποικίλουν και οι όροι, Ρωμιός ή Χριστιανός).

Οδεύοντας προς τον τόπο του μαρτυρίου, η παράδοση φέρει τον Διάκο να μονολογεί με πίκρα ατενίζοντας την ανοιξιιάτικη φύση «Για ιδέ καιρόν που διάλεξεν ο χάρος να με πάρει. Τώρα π' ανθίζουν τα κλαδιά και βγάν' η γη χορτάρι».

Ο Διάκος τελικά οδηγήθηκε απέναντι από την καλύβα του γερο-Μπακογιάννη στην πλατεία Λαού, εκεί που βρίσκεται σήμερα το κενοτάφιο.

Πως όμως γινόταν ο ανασκολοπισμός από τους Τούρκους;

Μια λεπτομερής περιγραφή βρίσκεται στο Γαλλικό Grand Dictionnaire:

«Το βασανιστήριο του διοβελισμού ένα από τα φοβερότερα εφευρήματα της ανθρώπινης θηριωδίας, είναι το σούβλισμα του κατάδικου σε ξύλινο πάσσαλο.

Ξαπλώνουν το θύμα καταγής μπρούμυτα με τα πόδια πολύ ανοικτά και τα χέρια δεμένα στην ράχη. Για να ακινητοποιηθεί εντελώς και να μη διαταράσσεται η εργασία του δημίου στερεώνεται στη ράχη του μελλοθάνατου ένα σαμάρι επάνω στο οποίο κάθεται ένας από τους βοηθούς του. Ο δήμιος, αφού προετοιμάσει την είσοδο με λίπος, πιάνει το παλούκι με τα δύο του χέρια και το μπήγει όσο βαθύτερα μπορεί και ύστερα το χτυπάει με κόπανο ώστε να εισχωρήσει πενήντα ή εξήντα εκατοστά. Ανασηκώνει τότε τον σουβλισμένο και το στερεώνει στο χώμα αφήνοντας το θύμα να ξεψυχήσει καρφωμένο. Καθώς ο δύστυχος δεν μπορεί να κρατηθεί από πουθενά το παλούκι βυθίζεται, εξαιτίας του βάρους του σώματος, όλο και πιο πολύ και τελικά βγαίνει ή από τη μασχάλη ή από το στήθος ή από το στομάχι. Κι ο θάνατος που θα τερματίσει το αποτρόπαιο μαρτύριο αργεί.

Αναφέρονται περιπτώσεις παλουκωμένων που έζησαν τρεις ημέρες σ αυτή την θέση. Η διάρκεια του βασανισμού εξαρτάται από την σωματική διάπλαση του ατόμου και την κατεύθυνση που δίνεται στον πάσσαλο. Αυτό εξηγείται εύκολα. Από έναν εκλεπτυσμό της φρικαλέας θηριωδίας τους φροντίζουν μα μην είναι αιχμηρό

το παλούκι αλλά αμβλύ και κάπως στρογγυλεμένο στην άκρη. Γιατί η αιχμή θα περνούσε τα όργανα κατά την διολίσθηση του παλουκιού και θα προκαλούσε τον άμεσο θάνατο. Η στρογγυλεμένη όμως απόληξη του πασσάλου παραμερίζει τα σπλάχνα, τα μετακινεί χωρίς να εισχωρεί στους ευαίσθητους ιστούς... παρά τους εφιαλτικούς πόνους που προκαλεί η συμπίεση των νεύρων η ζωή παραμένει για ορισμένο χρόνο. Γιατί είναι προφανές ότι αν το παλούκι, αντί να ακολουθήσει τον άξονα του σώματος, εισχωρήσει λοξά δεν θα βγει από το στέρνο ή την μασχάλη αλλά θα τρυπήσει το υπογάστριο. Κι έτσι αφού παραμείνει άθικτη η θωρακική χώρα και δεν πλήττονται βασικά όργανα η ζωή θα παραταθεί περισσότερο».

Παρ' ότι ο ανασκολοπισμός του Διάκου είναι αδιαμφισβήτητος, εν τούτοις οι πληροφορίες που αφορούν τον τόπο και τις ώρες του μαρτυρίου του, είναι συγκεχυμένες.

Η επικρατέστερη άποψη είναι ότι ο Διάκος σουβλίστηκε στο σημείο που βρίσκεται σήμερα το κενοτάφιο. Υπάρχει όμως και η άποψη ότι μεταφέρθηκε στην Αλαμάννα κι αφού σουβλίστηκε, τον έστησαν όρθιο και τον αποτελείωσαν οι Τούρκοι με πυροβολισμούς.

Κατά μία άλλη εκδοχή, «Ζων ο κατάδικος ετίθετο επί ανεστραμμένου σάγματος ύπτιος, δεμένος χείρας και πόδας, δύο ρωμαλέοι δήμιοι εκάθοντο επ' αυτού, τρίτος εστήριζεν εις τον πρωκτόν ξύλινον οβελόν όμοιον με τας σούβλας ας μεταχειριζόμεθα δια το ψήσιμον των αρνιών του Πάσχα, και τέταρτος δια σιδηράς ή ξυλίνης σφύρας εκτύπα του οβελού το οπίσθιον, εωσούν η ακωκή εξήρχετο εκ της κεφαλής ή θατέρας των ωμοπλατών καθ' ην τυχαίως ελάμβανεν διεύθυνσιν. Εάν ο οβελός εξήρχετο εκ της αριστεράς ωμοπλάτης ο ούτω βασανιζόμενος απέθνησκε μετ ολίγον, εάν δε εκ της δεξιιάς έζη και τρεις και τέσσερας ημέρας. Τρεις όλας ημέρας εβασανίσθη ούτως ο αείμνηστος Διάκος και ήθελεν βασανισθή έτι πλέον εάν οίκτου δεν τω έθραυε δια σφαίρας το κρανίον εις άτακτος».

Σύμφωνα πάντως με τον παππού του γιατρού Κουνούπη, ο οποίος δήλωνε αυτόπτης μάρτυρας του μαρτυρικού θανάτου του Διάκου, μετά το σούβλισμα, ο όχλος άναψε φωτιά επί της οποίας τοποθέτησαν τον κατακρεουργημένο, αλλά ζωντανό ακόμα ήρωα για να τον ψήσουν. Τότε κάποιος ονόματι Θανάσης Μάνθος, έδεσε στην άκρη ενός ξύλου ένα βρεγμένο πανί και το έφερε με τρόπο στο στόμα του Διάκου. Μόλις υγράνθηκαν τα χείλη του, ο Διάκος ξεψύχησε.

Το ψήσιμο του Διάκου, το οποίο θεωρείται από μερικούς αμφισβητήσιμο, αναφέρεται και στην επίσημη έκθεση της Κρατικής Επιτροπής Αποκαταστάσεως Αγωνιστών, η οποία του απονέμει τιμητικά μετά θάνατον τον βαθμό του Στρατηγού.

Οι Τούρκοι, μετά από 6 ημέρες (κατ' άλλους 3-5), όταν η δυσωδία από το σώμα του Διάκου, αλλά κι από τα κεφάλια των άλλων αγωνιστών που ήταν περιστοιχισμένα γύρω του, άρχισε να γίνεται αφόρητη, διέταξαν τους Λαμιώτες Κεφάλαι και Φαροδήμο να ξεσουβλίζουν τον Διάκο και μαζί με τα υπόλοιπα μαρτυρικά κορμιά να τα πετάξουν.

Όπως μαρτυρά ο ανηψιός του Διάκου, Κωνσταντίνος Κούστας, το σκήνωμα του ήρωα πετάχτηκε σε έναν μεγάλο σκουπιδόλακκο, βορειοδυτικά της Λαμίας, ανάμεσα στον λόφο του Αγίου Λουκά και το σημερινό στρατόπεδο της Μεραρχίας Υποστηρίξεως. Κατόπιν ρητής εντολής του πασά, το άψυχο σώμα σκεπάστηκε με κοπριές, αφ' ενός για να λιώσει πιο γρήγορα κι αφ' ετέρου για να επιτείνει τον εξευτελισμό τόσο της σορού του Διάκου, όσο και της κεφαλής του Δεσπότη Σαλώνων που είχε πεταχτεί στον ίδιο λάκκο.

Το τι απέγινε η σορός του Διάκου και που ετάφη αν ετάφη, παραμένει έως σήμερα ένα ερωτηματικό.

Η παράδοση λέει, πως κάποιος πήγε κρυφά μετά από μερικές μέρες και ξέθαψε το σώμα. Το μετέφερε και το έθαψε κοντά σε ένα μικρό ερημοκκλήσι της Λαμίας, εκεί όπου αργότερα χτίστηκε το σπίτι του Παπαδογιώργου. Το σημείο αυτό τοποθετείται κοντά στην πλατεία Διάκου στην νότια πλευρά, προς τα σκαλιά που οδηγούν στην οδό Καρπενησίου.

Το Δημοτικό Συμβούλιο της Λαμίας, με ψήφισμά του στις 10 Αυγούστου 1843 αποφάσισε και ενέκρινε δαπάνη 150 δραχμών για «...την ανακομιδή των λειψάνων του αοίδομου πρωτομάρτυρος και πρωταγωνιστού Αθανασίου Διάκου και την μεταφοράν και εναπόθεσιν αυτών περί ώραν...».

Όπως αναφέρει αργότερα ο Θ. Λάσκαρης, «...το μέρος ηρευνήθη, αλλ' ουδέν ίχνος ευρέθη».

Στην Εθνική Βιβλιοθήκη, υπάρχει έγγραφο με θέμα μια αίτηση (η οποία έγινε δεκτή) προς την Κρατική Επιτροπή Αποκαταστάσεως Αγωνιστών, την οποία είχε υποβάλλει ο αγωνιστής του 1821 και πρώην διερμηνέας του Ομέρ Βρυώνη, Παναγιώτης Σκορδής. Ο Σκορδής ζητά την οικονομική βοήθεια της πολιτείας, καθώς ξόδεψε όλη του την περιουσία στον Αγώνα. Ανάμεσα στις πράξεις τις οποίες γράφει και πιστεύει ότι θα πρέπει να εκτιμηθούν, αναφέρει και την εξαγορά έναντι 5.000 γροσίων απ' τους Τούρκους της σορού του Αθανασίου Διάκου, με 130 ακόμα «κεφαλάς», καθώς και την απελευθέρωση 24 αιχμαλώτων.

Το έγγραφο αυτό, αν και δεν διευκρινίζεται εδώ που ακριβώς έθαψε ο Σκορδής τις σορούς, υποστηρίζεται από ανάλογο του συνταγματάρχη Ζαφειρόπουλου, το οποίο

αναφέρει τα εξής:

«Πιθανότατα ακόμη, αν ο Δήμος Λαμιέων επανέλθει επί του ψηφίσματος της 16-8-1843, μια νέα έρευνα επί του σημείου της ταφής του Διάκου, να είναι επιτυχής. Αν σκεφτούμε μάλιστα πως στην περιοχή αυτή, εκτός του σώματος του ήρωα ερρίφθησαν και τα κεφάλια 130 αγωνιστών, τότε μάλλον πρέπει να υποθέσουμε πως πρόκειται για έναν πολύ μεγάλο ομαδικό τάφο».

Ο βάνασος τρόπος θανάτου του Διάκου στα χέρια των Τούρκων τρομοκράτησε αρχικά το λαό της Ρούμελης, αλλά η γενναία στάση του κοντά στις Θερμοπύλες, που θυμίζει την ηρωική άμυνα του Λεωνίδα απέναντι στους Πέρσες, τον έκανε μάρτυρα για τον απελευθερωτικό σκοπό.

Ένα μνημείο στέκεται τώρα κοντά στη γέφυρα της Αλαμάνας, το σημείο της τελικής μάχης του...

Στο σημείο του μαρτυρικού του θανάτου, στην οδό Καλύβα Μπακογιάννη (πλησίον

της πλατείας Λαού) στην πόλη της Λαμίας, υπάρχει σήμερα ένα κενοτάφιο για να μας θυμίζει αυτόν τον μεγάλο και πραγματικό ήρωα. Το 1886 με πρόταση του ταγματάρχου Ρούβαλη και αργότερα (1889) με ενέργειες του δημάρχου Λαμιέων, Σκληβανιώτου, κατασκευάστηκε σε ανάμνηση της τραγικής θυσίας του Αθανασίου Διάκου. Είναι ένας Γολγοθάς, δηλαδή συσσώρευση μεγάλων λίθων πού έχει στην κορυφή του μαρμάρινο σταυρό τον οποίο περιβάλλουν φύλλα δάφνης. Στην πρόσοψη του Γολγοθά υπάρχει η επιγραφή:

«Ούτος ο τόπος ενθα τήν 23ην Απριλίου 1821 υπό των Τούρκων ανασκολοπισθείς εμαρτύρησε υπέρ Πίστεως και Ελευθερίας ο Αθανάσιος Διάκος».

Σε άλλη πλάκα πού τοποθετήθηκε το 1930 με την συμπλήρωση 100 χρόνων ελεύθερης Λαμίας, ο ποιητής Κωστής Παλαμάς έγραψε τούς ακόλουθους στίχους:

*«Και των ηρώων καύχημα στην δόξα του Κυρίου,
Θανάση Διάκο σ' έφερεν ο δαρμός του μαρτυρίου,
και ενώ σου σπάραζε κακή φωτιά το τίμιο σώμα,
τραγούδι αγγελικό φιλί σου μύρωνε το στόμα».*

Πίσω ακριβώς από το μνημείο επί υψηλού τοίχου εντός κόγχης υπάρχει η προτομή του Αθανασίου Διάκου. Επίσης η είσοδος είναι μαρμάρινη με δύο πυρσούς σε κάθε κολώνα λεπτής τέχνης.

Στην ομώνυμη πλατεία της Λαμίας, υπάρχει το άγαλμά του, όπου τον παρουσιάζει να μάχεται με το σπασμένο σπαθί...

Ένα εκ των χωριών που τον διεκδικεί ως τόπος γεννήσεώς του, το χωριό Άνω Μουσούνιτσα, μετονομάστηκε αργότερα Αθανάσιος Διάκος προς τιμήν του.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΟΥ ΔΙΑΚΟΥ

Τρία πουλάκια κάθουνταν ψηλά στη Χαλκουμάτα.
Το 'να τηράει τη Λειβαδιά και τ' άλλο το Ζητούνι.
Το τρίτο το καλύτερο μοιρολογάει και λέει:
*«Πολλή μαυρίλα πλάκωσε, μαύρη σαν καλιακούδα.
Μην' ο Καλύβας έρχεται, μην' ο Λεβεντογιάννης;
Νουδ' ο Καλύβας έρχεται νουδ' ο Λεβεντογιάννης.
Ομέρ Βρυώνης πλάκωσε με δεκαοχτώ χιλιάδες».*

Ο Διάκος σαν τ' αγροίκησε πολύ του κακοφάνη.
Ψηλή φωνή εσήκωσε, τον πρώτο του φωνάζει.
*«Τον ταϊφά μου σύναξε, μάσε τα παλληκάρια,
δώσ' τους μπαρούτη περισσή και βόλια με τις χούφτες,
γλήγορα για να πιάσουμε κάτω στην Αλαμάνα,
που 'ναι ταμπούρια δυνατά κι όμορφα μετερίζια».*

Παίρνουνε τ' αλαφριά σπαθιά και τα βαριά τουφέκια,
στην Αλαμάνα φτάνουνε και πιάνουν τα ταμπούρια.
*«Καρδιά, παιδιά μου», φώναξε, «παιδιά μη φοβηθείτε.
Σταθείτε αντρεία σαν Έλληνες και σα Γραικοί σταθείτε».*

Ψιλή βροχούλαν έπιασε κι ένα κομμάτι αντάρα.
Τρία γιουρούσιαν έκαμαν, τα τρία αράδα αράδα.
Έμεινε ο Διάκος στη φωτιά με δεκαοχτώ λεβέντες.
Τρεις ώρες επολέμαε με δεκαοχτώ χιλιάδες.
Βουλώσαν τα κουμπούρια του κι ανάψαν τα τουφέκια.

Κι ο Διάκος εξεσπάθωσε και στη φωτιά χουμάει.
Ξήντα ταμπούρια χάλασε κι εφτά μπουλουκμπασήδες,
και το σπαθί του κόπηκε ανάμεσα απ' τη χούφτα
και ζωντανό τον έπιασαν και στον πασά τον πάνουν.
Χίλιοι τον παν από μπροστά και χίλιοι από κατόπι.

Κι ο Ομέρ Βρυώνης μυστικά στο δρόμο τον ερώτα:
«Γίνεσαι Τούρκος Διάκο μου, την πίστη σου ν' αλλάξεις;
Να προσκυνήσεις στο τζαμί, την εκκλησιά ν' αφήσεις;».
Κι εκείνος τ' αποκρίθηκε και στρίφτει το μουστάκι:
«Πάτε κι εσείς κι η πίστη σας, μουρτάτες να χαθείτε!
Εγώ Γραικός γεννήθηκα Γραικός θε ν' αποθάνω.
Α, θέλετε χίλια φλωριά και χίλιους μαχμουτιέδες
μόνον εφτά μερών ζωή θέλω να μου χαρίστε,
όσο να φτάσει ο Οδυσσεύς και ο Θανάσης Βόγιας».

Σαν τ' άκουσε ο Χαλίλμπεης, αφρίζει και φωνάζει:
«Χίλια πουγκιά σας δίνω 'γω κι ακόμα πεντακόσια,
τον Διάκο να χαλάσετε, τον φοβερό τον κλέφτη,
γιατί θα σβήσει την Τουρκιά κι όλο μας το ντοβλέτι».

Τον Διάκο τότε παίρνουνε και στο σουβλί τον βάζουν.
Ολόρτο τον εστήσανε κι αυτός χαμογελούσε,
την πίστη τους τούς ύβριζε, τους έλεγε μουρτάτες:
«Σκυλιά, κι αν με σουβλίσετε ένας Γραικός εχάθη.
Ας είναι ο Οδυσσεύς καλά και ο καπετάν Νικήτας,
που θα σας σβήσουν την Τουρκιά κι όλο σας το ντοβλέτι».

Πηγές

geetha.mil.gr | eleonora.uom.gr | el.wikipedia.org | livepedia.gr | metopo.gr |
Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασως (Σπυρίδωνος Τρικούπη, κεφ. ΙΔ) | lamia-city.gr

Μαρτυρίες και απόψεις για την καταγωγή του Αθανάσιου Διάκου
Μια πρώτη ιστορικά και αυθεντική μαρτυρία για την Άνω Μουσουνίτσα ως
γενέτειρας του Αθανασίου Διάκου, είναι η μαρτυρία του Ιωάννη Μαμούρη ή Γιάννη

του Γκούρα, όπως ο ίδιος συνήθιζε να υπογράφει και ο οποίος σε πιστοποιητικό με ιδιόγραφη υπογραφή του αναφέρει ως γενέτειρα του Αθανασίου Διάκου -που ήταν σύγχρονός του και συμπολεμιστής του κατά των τουρκικών δυνάμεων- την Άνω Μουσούνιτσα.

Μια άλλη έγγραφη αναφορά, υπάρχει στο τρίτομο έργο του Ιάκωβου Ραγκαβή που περιλαμβάνει «Περιγραφή γεωγραφική, ιστορική, αρχαιολογική και στατιστική της Αρχαίας και Νέας Ελλάδος» με τον πρώτο τόμο να περιλαμβάνει την «Στερεάν, Ανατολικήν και Δυτικήν Ελλάδα». Το βιβλίο εκδόθηκε το 1853, άρα τα στοιχεία που περιλαμβάνει έχουν συλλεγεί αρκετά νωρίτερα και, εν πάση περιπτώσει, πολύ κοντά στα γεγονότα του 1821.

Ο Ραγκαβής, συλλέγοντας το υλικό για το έργο του ήλθε σε επαφή με πηγές και ανθρώπους που είχαν ζήσει τα γεγονότα του 1821. Η θυσία του Διάκου, πολύ πρόσφατη, είχε συνταράξει το Πανελλήνιο, ιδιαίτερα δε την περιοχή που καλύπτει ο συγκεκριμένος τόμος και ο Ραγκαβής πρέπει να θεώρησε την ακόλουθη υποσημείωση ως απότιση φόρου τιμής προς την γενέτειρα του ήρωα.

«Η Αρτοτίνα ην πατρίς του περιφήμου ήρωος Διάκου (Αθανασίου), ος υψώσας πρώτος την σημαίαν της επαναστάσεως την 28ην Μαρτίου 1821 και αριστεύσας κατά την Λεβαδιάν και αλλαχού, εμαρτύρησε, συλληφθείς και ανασκοπισθείς εις Λαμίαν υπό του Ομέρ - Βριόνου».

Λίγα χρόνια αργότερα, το Υπουργείο Παιδείας ζήτησε το 1858 προς όλους τους εκπαιδευτικούς του κράτους να συγκεντρώσουν και υποβάλλουν ιστορικά και λαογραφικά στοιχεία του τόπου όπου ο καθένας υπηρετούσε. Ο Ηπειρώτης δάσκαλος Φ. Παπαδόπουλος που υπηρετούσε τότε στην Αρτοτίνα υπέβαλε στο Υπουργείο Παιδείας στις 18.12.1858 μελέτη-αναφορά με τίτλο «περί καταγωγής και διαλέκτου των κατοίκων της κώμης Αρτοτίνης Δωρίδος» (δημοσιεύθηκε το 1868 στην «Εφημερίδα των Φιλομαθών») όπου, μεταξύ άλλων, αναφέρει «Διο και κατά τον υπέρ ανεξαρτησίας αγώνα διέπρεψαν πολλοί εκ των ενταύθα, οίον ο αείμνηστος Διάκος, ο Καλτσάς, ο Σιαφάκας κ.λ.π».

Η πληροφορία αυτή, θεωρείται επίσημη και υπεύθυνη αφού παρέχεται από κρατικό λειτουργό, έχει ταυτόχρονα «ανυπολόγιστην ιστορικήν αξίαν διότι είναι γνησία και απηλλαγμένη πάσης πλάνης και τούτο διότι ο περί ου υπηρετών ως δημοδιδάσκαλος εις την Αρτοτίναν μετά 37 έτη από του θανάτου του Διάκου, αντλεί στοιχεία από το οικογενειακόν και συγγενικόν του περιβάλλον ως και τους παιδικούς φίλους του ήρωος» (Ι. Κ. Μασούρα «Ποία η γενέτειρα του Αθανασίου

Διάκου», Αθήναι 1975).

Η χήρα του Κωνσταντίνου Μασσαβέτα (αδερφός του Αθανάσιου Διάκου) σε αναφορά της προς τον Βασιλέα στις 04.01.1859 (την υπογράφει ο υιός της Δήμος) με την οποία ζητεί την αύξηση της σύνταξης που ήδη από το 1837 παίρνει ως χήρα του Κ. Μασσαβέτα ο οποίος «μαχόμενος τότε μετά του αδερφού του έπεσε πρώτος και ο αείμνηστος Αθανάσιος Διάκος μετεχειρίσθη το πτώμα του ως προπέτασμα μέχρις ότου συλληφθείς έδωκε τον μαρτυρικό θάνατον».

Στη συνέχεια αναφέρει «έκτοτε μείνασε χήρα εγκαταλελειμμένη μετά τριών τέκνων εξ ων το ένα θήλυ άτινα δια να διαθρέψω κ.λ.π». Τα τρία τέκνα είναι ο Δήμος, η Θεοδώρα και ο Γούλας που περιλαμβάνονται στο πιστοποιητικό του δημάρχου Κροκυλίου που ακολουθεί. Το 1865 εκδόθηκε το υπ' αρ. 687/10-1-1865 Πιστοποιητικό του Δημάρχου Κροκυλίου (Ο Δήμος είχε χειμερινή πρωτεύουσα τους Πενταγυιούς και θερινή την Αρτοτίνα), ύστερα από αίτηση των ανηψιών του Διάκου (παιδιών της αδελφής του Σοφίας) Παπαβασίλη Κούστα και Αποστόλη Κούστα προκειμένου να υποβληθεί στην Εξεταστική Επιτροπή των Αγωνιστών, σύμφωνα με το από 31.12.1864 Β.Δ «περί των κατά τον υπέρ Ανεξαρτησίας αγώνα εκδουλεύσεων και θυσιών». Το Πιστοποιητικό αυτό που πρώτος ανακάλυψε ο διακεκριμένος ιστορικός, ερευνητής και συγγραφέας Τάκης Λάππας το 1946, βρίσκεται στα Αρχεία Αγωνιστών της Εθνικής Βιβλιοθήκης.

Ακολουθεί αυτούσιο το Πιστοποιητικό.

«Βασίλειον της Ελλάδος

Αριθ' 687

Ο Δήμαρχος Κροκυλείου πιστοποιεί ότι:

Πλησιέστεροι και ζώντες συγγενείς του υπέρ πατρίδος τεθνεώτος και εν τω Ιερώ Αγώνι πεσόντος οπλαρχηγού Διάκου, είναι οι εξής:

Παπαβασίλειος Κούστας, κάτοικος Αρτοτίνης, ανεψιός επ' αδελφή ονόματι Σοφίας, μη επιζώσης

Ιωάννης Κούστας, ομοίως.

Γκόλφω σύζυγος Δημητρίου Τσόλη, κάτοικος Κωστάρτσας

Φέγγω σύζυγος Αθανασίου Ζαρονίκου, κάτοικος Αρτοτίνης

Αικατερίνη σύζυγος Δημητρίου Κολοβού, κάτοικος Αρτοτίνης

Ζωίτσα χήρα Δημ. Τζουβελέκου, κάτοικος Κολοκυθιάς Υπάτης, ανεψιά εκ της ίδιας αδελφής

Κωνσταντίνος, Γεώργιος, Νικόλαος, Αντώνιος και Αικατερίνη χήρα Παπαδημητρίου, κάτοικοι Αρτοτίνης, τέκνα του αποβιώσαντος Αποστόλου Κούστα, ανεπιού του ποτέ Διάκου, επ' αδελφή.

Γκόλφω σύζυγος Ιωάννου Ράϊκου, κάτοικος Αρτοτίνης, ανεπιά εξ ανεπιάς αυτού, ήτοι εγγονή της αδελφής του Σοφίας.

1) Δήμος Μασαβέτας, κάτοικος Άνω Μουσούνιτσας της Παρνασίδος, ανεπιός επ' αδελφώ ονόματι Κώστας Μασαβέτας, φονευθέντος εις την ιδίαν μάχην.

2) Θεοδώρα χήρα Γεωργίου Κελεστοπούλου, ανεπιά, ήτοι θυγάτηρ του ποτέ Μασαβέτα, κάτοικος Άνω Μουσούνιτσας της Παρνασίδος.

3) Προσέτι δύο τέκνα του αποθανόντος Γούλα Κωνσταντίνου Μασαβέτα, ήτοι του ρηθέντος αδελφού του, των οποίων τα ονόματα δεν μας είναι ακριβώς γνωστά.

4) Κρουστάλλω χήρα Μάλου, κάτοικος Μαυρολιθαρίου της Παρνασίδος, Αικατερίνη χήρα Παναγή Βλάχου, κάτοικος Αρτοτίνης του Δήμου μας, Βλάχα χήρα Καραδήμα, κάτοικος Τριβιδίου, τέκνα επ' αδελφή του Διάκου, ονόματι Καλομοίρας, μη επιζώσης.

5) Αικατερίνη σύζυγος Κ. Ρουφαγάλα, κάτοικος Αρτοτίνης, Κυρούλα χήρα Ιωάννου Ζάβαλη, κάτοικος επίσης, Ευφροσύνη σύζυγος Ιωαν. Δ. Τσιτσή, κάτοικος επίσης, Ιωάννης και Γεώργιος Σταμάτης και Καλομοίρα Γεωργ. Σταμάτη, κάτοικοι επίσης, έγγονοι της ανωτέρω αδελφής του Καλομοίρας.

Εν Πενταγιοίς τη 10 Ιανουαρίου 1865.

Ο Δήμαρχος

(Τ.Σ.) Γ. Αναγ. Κόταρης »

Πρόκειται για πιστοποιητικό οικογενειακής καταστάσεως του Αθανάσιου Διάκου που χορηγείται από τον δήμαρχο του τόπου γέννησης του προσώπου στο οποίο αναφέρεται, δηλαδή τον Αθανάσιο Διάκο και περιλαμβάνει όλους τους επιζώντες τότε πλησιέστερους συγγενείς του, ανεξάρτητα από τον τόπο κατοικίας τους.

Κατά συνέπεια από αυτό και μόνο το επίσημο στοιχείο αποδεικνύεται ότι ο Αθανάσιος Διάκος γεννήθηκε στην Αρτοτίνα.

Ο Γεώργιος Κρέμος, καθηγητής και Υφηγητής της Ιστορίας από το Στείρι της Λειβαδιάς, με μεταπτυχιακές σπουδές στη Γερμανία (ιστορία-γεωγραφία), μετά από επιτόπια έρευνα στην Αρτοτίνα το 1876, πρώτος κατέγραψε και δημοσίευσε πλήρες γενεαλογικό δένδρο της πατρικής οικογένειας του Διάκου:

«Τω 1760 εκ της άνω Μουσούνιτσας κατήλθεν εις Αρτοτίναν Γεώργιος τις

νεανίσκος, ορφανός μητρός τε και πατρός και πενέστατος. τούτον υιοθέτησεν ο θείος αυτού Αθανάσιος Γραμματικός, εξ ου, ως υιοθετηθείς, ωνομάσθη Γεώργιος Ψυχογιός. Ο Γεώργιος έλαβε σύζυγον την Χρυσούλαν εξ ων εγεννήθησαν πέντε τέκνα ήτοι: 1. Σοφία, 2. Καλομοίρα, 3. Απόστολος, 4. Κωνσταντίνος, 5. Αθανάσιος».

Και συνεχίζει σε άλλο σημείο:

«Ο Αθανάσιος Διάκος εκ πατρός Γεωργίου Ψυχογιού εκ της Άνω Μουσουνίτσας και μητρός Χρυσούλας εγεννήθη εν Αρτοτίνη τω 1781 ότι τη 26 Οκτωβρίου 1820 διορισθείς οπλιτάρχης Λεβαδείας διετέλεσε τοιούτος μέχρι της εν Αλαμάννα συλλήψεως, ήτοι μέχρι της 23 Απριλίου 1821, ότε διεδέξατο αυτόν ο Βασίλειος Μπούσγος και παρά ταύτα ουδέν. Παν δε γεγραμμένον παρά ταύτα είναι απόβλητον και αλλότριον της ιστορικής αληθείας».

Ας σημειωθεί ότι η επίσκεψη του Κρέμου στην Αρτοτίνα (και την Άνω Μουσουνίτσα) με τις πρωτόγονες, εν γένει, συνθήκες εκείνης της εποχής είχε ένα σκοπό: την ανεύρεση απογόνων του Διάκου προκειμένου να τιμηθούν από την Πολιτεία. Ποιο ήταν το αποτέλεσμα αυτής της αναζήτησης στον παντελώς ανύποπτο χρόνο της δεκαετίας του 1870; Ας αφήσουμε τον Κρέμο να μας το διηγηθεί:

«Ανευρεθείς δε και μετ' αναντιλέκτους της γνησιότητος αυτού μαρτυρίας προσκληθείς εις Αθήνας και ελθών συν το πατρί ετέθη υπό την προστασίαν ημών ο μικρός ανεπιός του Διάκου Κώστας Κούστας υιός του Ιωάννου Κούστα υιού της αδελφής του ήρωος. Τον νέον Κώστα άγοντα το δέκατον τέταρτον έτος μετωνομάσαμεν αθρόοι προς διάσωσιν του ηρωικού ονόματος Κώσταν Διάκον».

Περίπου τα ίδια αναφέρουν, ο ιατρός Κωνσταντίνος Διάκος, ο αξιόλογος ιστοριοδίφης και λαογράφος Δ. Λουκόπουλος και ο Ιωάννης Βάρδος. Ο ιατρός Διάκος, το 1926, λέει, ότι ο επονομασθείς Ψυχογιός ονομάζονταν Πανουργιάς:

«Ο Αθανάσιος Διάκος εγεννήθη εν Αρτοτίνη παρά του Κωνσταντίνου Ψυχογιού, καταγομένου εξ Άνω Μουσουνίτσης εκ της οικογενείας Πανουργιά όστις είχε υιοθετηθή παρά του εν Αρτοτίνη εκ μητρός πρώτου θείου του Γραμματικού ονομαζομένου και ως θετός υιός έλαβε το όνομα Ψυχογιός. Αφού αποκατεστάθη εν Αρτοτίνη ενυμφεύθη και έλαβεν ως σύζυγον θυγατέρα του εξ Αρτοτίνης Μπουκουβάλα, μετά της οποίας εγέννησε τρεις υιούς τον Απόστολον Ψυχογιόν, τον Δημήτριον τον επονομασθέντα Μασαβέταν και τον Αθανάσιον Ψυχογιόν τον περί ου η έρις ήρωα, θυγατέρας δε δύο την Καλομοίραν και την Σοφίαν. Ο μεν Ψυχογιός μετά του μεγαλυτέρου υιού του Αποστόλου (αδελφού του ήρωος)

απέθανεν εις τας φυλακάς Υπάτης, η δε σύζυγός του Ψυχογίνα (μήτηρ του ήρωος) μετά των θυγατέρων και του Αθανασίου ορφανοί και καταδιωκόμενοι παρά των Τούρκων, αποξενωθέντες δε και της οικίας των διέμενον εν τινι καλύβη όπου υπάρχει και μηλέα ήδη φέρουσα την τοπωνυμίαν «ψυχογίνα τη μηλιά», έτι και νυν, και ο Δημήτριος ο επικληθείς Μασαβέτας κατέφυγεν εις Μουσουνίτσαν πατρίδα του πατρός του Πανουργιά. Αι αδελφαί του ήρωος αποκατεστάθησαν εν Αρτοτίνη, η μεν Καλομοίρα υπανδρευθείσα τον Γεώργιον Σταμάτην, η δε Σοφία τον εκ Παλουκόβης την καταγωγήν Κωνσταντίνον Κούσταν, όστις τυγχάνει και ο πάππος του υποφαινομένου».

Μια άλλη εκδοχή σε σχέση με την καταγωγή του Διάκου, αποτελεί μια νεότερη μελέτη του Κων. Παπαχρήστου με τίτλο «Πού εγεννήθη ο Αθανάσιος Διάκος» (Ακαδημία Αθηνών, Πρακτικά 1939, Τόμος ΙΔ!), σύμφωνα με την οποία, ο πατέρας του Διάκου δεν ονομάζονταν Γεώργιος, αλλά Νικόλαος και το επώνυμό του δεν ήταν Πανουργιάς ή Ψυχογιός, αλλά Μασαβέτας. Αιτιολογεί δε, την όλη αναφορά στην Αρτοτίνα λόγω της καταγωγής της μητέρας του Διάκου και του μοναστηριού που βρίσκονταν εκεί, όπου και είχε καταφύγει ο Αθανάσιος Διάκος:

«Ο πατήρ του Διάκου ουδέποτε ωνομάσθη Ψυχογιός και ουδέποτε κατώκησεν εις την Αρτοτίναν. Παρέμεινεν εις Μουσουνίτζαν και εκεί συνεκρότησε την οικογένειάν του. Αι δύο υιοθεσίαι, αι δύο μετοικεσίαι και η πολυωνυμία του πατρός του Διάκου προκαλούν κατάπληξιν. Δημώδης παράδοσις, ήτις γνωρίζει την Αρτοτίναν ως γενέτειραν του Διάκου, ανεπτύχθη ενωρίς αφ' ενός μεν ένεκα της Αρτοτινής καταγωγής της Χρυσούλας και του ανδρός του τέκνου αυτής Κώστα Κούστα, αφ' ετέρου δε ένεκα του εγκλεισμού του νεαρού Αθανασίου εις την παρά την Αρτοτίναν Μονήν του Ιωάννου του Προδρόμου.

Ο Διάκος, υιός του Νίκου Μασσαβέτα, εγεννήθη εις την κωμόπολιν της Παρνασσίδος την Μουσουνίτζαν, καθώς πληροφορούσιν και ο Περραιβός και ο Φιλήμων και άλλοι ιστορικοί και ιστοριοδίφαι».

Στην ίδια άποψη για το επώνυμο, συγκλίνουν και οι μαρτυρίες του στρατηγού Μακρυγιάννη, που γνώριζε τον Διάκο και του Ιωάννη Μαμούρη (Γιάννης Γκούρας), οι οποίοι αναφέρουν ότι το επώνυμο του Διάκου ήταν Μασαβέτας.